

Oponentský posudek na habilitační práci Pavlína Flajšarové *Diaspora in the Fiction of Andrea Levy*

Publikace, která vyšla ve vydavatelství Univerzity Palackého v roce 2014, se zabývá románovou tvorbou britské autorky s jamajskými kořeny Andrey Levyové, která se proslavila především svým čtvrtým románem *Small Island*.

Po úvodních kapitolách, které se věnují pojmu „diaspora“, kontextu postkoloniální diasporické literatury včetně problémů, kterým autoři z bývalých kolonií čelili, když chtěli publikovat ve Velké Británii svá díla, a životní dráze Levyové, následují kapitoly věnované pěti románům Levyové. Ty jsou rozděleny na podkapitoly, zabývajícími se jednotlivými motivy a tématy. Zdaleka největší pozornost (celých 95 stran) je věnována románu *Small Island*.

Autorka chápe termín „diaspora“ v tom nejširším možném významu, takže diasporické je vše, co se týká postavy žijící v zemi mimo svůj původ. Není proto divu, že termín užívá převážně v úvodních kapitolách (vyskytuje se tam 82x), zatímco od strany 49 až do konce knihy ho najdeme jen sporadicky (pouze 38x) – je to proto, že k diaspoře už většinou není co dodat. O to častěji se v knize vyskytuje pojem „identita“, celkem 206x, nepočítáme-li užití v názvech kapitol a děl, případně v záhlaví. Tento pojem je však užíván zcela arbitrárně, není vůbec jasné, jak ho autorka chápe. Přitom často cituje Stuarta Halla, který běžně pracuje s termínem „fluidní identita“ a počítá s tím, že člověk může mít zároveň několik identit. Neškodilo by použít i základní literaturu zabývající se identitou obecně, např. *Identity: Conversations with Benedetto Vecchi* Zygmunta Baumana.

Vrcholem zmatení okolo pojmu „identity“ jsou strany 127–30. Protagonistka románu *Taste of Lemon* Faith musí „čelit své ‚černé‘ identitě“ (str. 127), na téže straně „she is not knowledgeable about her identity“ (str. 127), pak postupně objevuje svou „novou jamajskou identitu“, „nemíní vyměnit svou britskou identitu za jamajskou identitu svých předků“ (je tedy nová nebo není? znamená to, že může mít jen britskou, nebo jen jamajskou identitu, a ne obě zároveň?, stejná věta se znovu opakuje doslova na str. 131 a ještě potřetí na str. 132!!!), během své cesty do Karibiku zaměňuje Faith svou „individuální identitu“ za „kolektivní identitu“ (to také nejde skloubit? a ta kolektivní je ta výše zmíněná nová?) a zároveň se nechce „assimilate into a ‚British‘ identity“ (to vůbec netuším, co znamená a proč je najednou ‚British‘ v uvozovkách). Přitom se učí ocenit svou „etnickou identitu“ (to je jiná než jamajská?) a nakonec je schopná „identifikovat se se svou jamajskou identitou“ (str. 128–29) – zdálo by se, že se kruh šťastně uzavírá, ale na str. 130 je Faith ještě vystavena (exposed)

„skrytému odmítání přistěhovalecké identity“ (kým je tomu vystavena? a je ta přistěhovalecká identita ta britská?). V první větě následující podkapitoly se tomu všemu říká „schizophrenic experience of identity“ (str. 130). Až na straně 135 autorka píše, že Faith „feels one identity richer“, což je nejspíš jediný případ v autorčině textu (s výjimkou citátů), kde význam slova „identita“ odpovídá pojetí Halla a Irene Pérez Fernándezové, kterou autorka také cituje.

Dalším problematickým pojmem je „metafora“, která se objevuje v názvech hned patnácti podkapitol, a to především tehdy, když ji autorka spojuje se symbolem, což – jak učíme v prvním ročníku – nelze. Tak v románu *Small Island* „hurricane becomes one of the central metaphors that symbolises the major changes“ (str. 201), v podkapitole „The Metaphor of Butchery“ zjistíme, že „Symbolically, Queenie butchers her own feelings“ (str. 217) – to by se musela skutečně podřezat, což neudělá –, a v podkapitole o televizní adaptaci románu se píše, že „metaphor of a door that was employed . . . as symbolizing the threshold between the public and the private is employed in the film as well“ (str. 234). Dobře nepůsobí ani tvrzení, že „this metaphor is oxymoronic“ (str. 135), neboť oxymoron je samostatná figura, zatímco metafora patří mezi tropy, či záhadné „One of the most prominent metaphors in the book is the set of metaphors...“ (str. 193).

V jednom případě dochází k záměně světa postav za svět autora, když v románu *Taste of Lemon* rodiče Simona řeší podle autorky, co je Faith zač, když není „archetypem anglosaské protestantky“ (str. 149). Jinde autorka říká o Levyové, že v jejím případě „the structure of the novel always constitutes an integral part of the narrative“ (str. 163) – copak to neplatí o každém románu na světě, v dobrém i ve zlém?

Kniha sestává především z výčtu motivů a témat, doprovázeného citáty z primárních a sekundárních zdrojů, a téměř vůbec neobsahuje pravou literární analýzu, která by vedla k novým objevům a poznatkům (první náznaky analýzy nacházíme až na str. 189, pak se situace poněkud zlepšuje, a to především v poslední kapitole, kterou tvoří již dříve publikovaný článek o románu *The Long Song*). Všechna témata (a všechny motivy) autorka zpracovává pro každý román Levyové odděleně.

Základní obecné nedostatky knihy:

1) Chybí metodologická opora, nikde se nedočteme, co je cílem a jak se autorka vymezuje proti dosavadní literatuře o Andree Levyové, nelze poznat, co kniha přináší nového, pokud vůbec něco. Přestože autorka přečetla všechny významné práce o Levyové, chybí přehledná kapitola o stavu bádání o této autorce. Navíc se autorka nepouští do žádné polemiky, všechna tvrzení jiných bere za své, jen zcela výjimečně se přiklání k jednomu ze dvou protichůdných

názorů. Na přebale se píše, že se jedná o první monografii o Levyové, to ale není pravda, protože ve stejném roce vyšla kolektivní monografie *Andrea Levy: Contemporary Critical Perspectives* (editoři Jeannette Baxterová a David James), kterou autorka zná a čerpá z ní. Kniha neobsahuje shrnující ani jakýkoli jiný závěr. Tento nedostatek překvapí o to více, že autorka vede metodologický seminář pro bakalářské a magisterské studenty.

2) Kniha je zahlcena neúměrným opakováním. Argumentace se točí v kruhu (příklad viz výše), mnohdy by se dal obsah několika stran shrnout do jednoho či do dvou odstavců. Aniž by to autorka v úvodu avizovala, jednotlivé kapitoly jsou koncipovány tak, aby se daly číst nezávisle na celku, takže některá zásadní fakta opakuje každá z nich, což spolu s úvodem a životopisnou kapitolou znamená někdy až šestkrát totéž (např. informace, že barva pleti na Jamajce ovlivňuje třídní zařazení, že dospělí Jamajčané v Anglii neradi mluví přes svými dětmi o své minulosti, že učitelkám po příchodu do Anglie není uznána jejich kvalifikace, že muži vracející se z druhé světové války jsou zklamáni, že nejsou považováni za plnoprávné občany atd.). Ve skutečnosti je však míra opakování ještě daleko vyšší, protože stejné informace a prvky synopsí se objevují víckrát i v rámci jedné kapitoly. Občas jsou dokonce použity i totožné citáty (nápís „no Irish, no blacks, no dogs“ třikrát, pro „ozvláštnění“ však v trojí různé podobě – viz str. 53, 79 a 183; stejné citáty se také vyskytují na stranách 112 a 116, tedy v rozmezí pouhých čtyř stran; na str. 114 a 147; na str. 126 a 143; na str. 184 a 193–4). Přechází knihu průběžně od první do poslední stránky je nadlidský úkol.

3) Přestože jsou citáty řádně uváděny jménem jejich autora a patřičně označeny, autorka je vkládá do knihy mezi vlastní text, aniž by je kriticky komentovala, případně na nich postavila rozšiřující vlastní tvrzení, což jsou nejčastější důvody, proč se v odborných pracích cituje. Nechtěným účinkem této strategie je zvýraznění rozdílu mezi precizní odbornou angličtinou citovaných zdrojů a jednoduchým jazykem autorky jakožto nerodilého mluvčího. Tam, kde je na jedné straně citátů hned několik, působí původní text autorky jako pouhý oslí můstek. V mnoha případech pak návaznost zcela chybí a po následném „therefore“, „however“, „but“ či „on the other hand“ se autorka vydává zcela jiným, nesouvisejícím směrem (např. str. 79, 152, 183, 184, 190 nebo 205). Pokud autorka vůbec reaguje na použitý citát, ať již z primárního nebo sekundárního zdroje, nejčastěji ho převypráví vlastními slovy, čímž dosahuje bizarního, zcela nevědeckého účinku; když pasáž naopak nejprve převypráví a pak teprve ocituje, je efekt stejný. Z mnoha desítek takových případů, které mě jako čtenáře nesmírně iritovaly, vybírám pro ilustraci pět:

Příklad 1: (str. 57–58)

She [Levy] adored the works of Afro-American women writers such as Alice Walker, Toni Morrison, and Maya Angelou. . . . Given the fact that Levy is British, she was desperate to find British literary counterparts written by female British ethnic writers. Her search, however, ended fruitlessly. Levy's own literary ambitions were stimulated when, in 1989, she enrolled in the Creative Writing classes taught by Alison Fell. . . . As Lisa Allardice reminds us, Levy took up writing in an effort to represent the black British experience:

. . . She looked to African-American writers such as Maya Angelou, Toni Morrison and Alice Walker, but searched in vain for any British equivalents, or a reflection of herself. She enrolled in a writing class . . . and set about writing her own story.

Příklad 2: (str. 65)

However, his final reply is significantly preceded by a typical period of silence: "There was silence" (*EL*, 235).

Příklad 3: (str. 131)

"The lemon flower is pretty and the lemon flower is sweet, but the fruit of the lemon is impossible to eat." The text indicates the superficial attractiveness of the lemon flower, which is wonderful at first sight but which produces a sour fruit that is impossible to eat. (Citát je na téže straně použit hned dvakrát.)

Příklad 4: (str. 180)

Gilbert sucked on his teeth to return this man's scorn. "You know what your trouble is, man?" he said. "Your white skin. You think it makes you better than me. You think it give you the right to lord it over a black man. But you know what it make you? You wan' know what your white skin make you, man? It make you white. That is all, man. White. No better, no worse than me—just white."

Gilbert addresses the question of skin colour. He makes a very simple statement that Bernard's white skin makes him just white and nothing more. His skin colour does not automatically qualify him as a better man.

Příklad 5: (str. 213)

Moreover, she [Queenie] is overwhelmed . . . as it is her first encounter of any kind with black people: "in a hut sitting on a dirt floor was a woman with skin as black as the ink that filled the inkwell in my school desk" (*SI*, xxx). Queenie, who is amazed by the darkness of the woman's skin, cannot find a better comparison than to a very dark ink she has been using at school.

Autorčín výběr citátů je někdy velmi diskutabilní, především v případech, kdy autorka necituje názory, ale pasáže popisující či shrnující původní zdroje. Proč není například výčet členů rodiny z románu *Every Light in the House Burnin'* podaný přímo, ale prostřednictvím citátu z článku Michaela Perfecta (str. 41)? K čemu potřebujeme pro sdělení, že otec z téhož

románu měl bratra-dvojče, citát ze Susan Alice Fischerové (str. 65)? Podobné případy najdeme například na str. 117, 166 a 169.

Jindy autorka citát dezinterpretuje: na str. 89 tvrdí, že podle Bettiny Stadenové jsou v románu *Never Far from Nowhere* tři naratologické perspektivy, přestože Stadenová ve skutečnosti tvrdí: „The novel shows three different ways of dealing with the existence and direct experience of racism. . . The third major immigrant character, their mother, is not given a separate narrative voice . . .“

Ještě v jiných případech citát obsahuje zajímavý termín, který autorka sice uvede, ale nevysvětlí ho, ani s ním nijak nepracuje („interactive multiculturalism“ v citátu z Dominica Heada na str. 117). Někdy autorka cituje dokonce i pasáže obsahující další citáty (např. na str. 43, 65), před čímž varují snad všichni editoři.

Poznámkový aparát je zpracován precizně a bezchybně (Markéta Gregorová odvedla dobrou práci, jen stranu 83 zřejmě vynechala), bibliografie také, ale v záznamech chybí roky prvních vydání knih, které autorka citovala v pozdějších reprintech. Příjmení autora „Fischer(ová)“ je důsledně opraveno v poznámkách, ale v textu je až na několik výjimek uváděno chybně „Fisher“. Občas se vyskytují vynechaná či zdvojená slova („there must a channel“ na str. 29, či překlepy („hat“ místo „that“ na str. 61, „out teachers“ místo „our teachers“ v citátu na str. 74, „Humbolt“ místo „Humboldt University“ na str. 89, „foregouding“ místo „foregrounding“ na str. 227), jindy nechtěné protimluvy („at the moment of his approaching death“ na str. 61) a dvojité mezery za slovy, na str. 220 je odstavec rozpojený uprostřed slova. Často se také objevují neobratné formulace – např. „Something that is emblematic of growing up . . . is a feeling of solitude“ (str. 62) nebo „twin brother being a parallel being“ (str. 66). Problém nastává, když taková formulace vyústí v tvrzení typu „One example of prejudice because of ethnicity is Angela’s mother“ (str. 75) – osoba nemůže být předsudek.

Pozitiva knihy:

1) Autorka dodává potřebný historický kontext; dobře působí například podkapitola o British Empire Exhibition v Londýně v roce 1904 (od str. 208) či pasáže o Windrush generation v úvodní části knihy a o Baptist War rebellion v roce 1831 v jejím závěru. Přínosná je i kapitola o *Small Island* Reading Project, který se uskutečnil v roce 2007.

2) Zajímavá je kapitola o televizní dvoudílné adaptaci románu *Small Island* z roku 2009, bohužel však ani tato kapitola nemá příslušný teoretický rámec (například z oblasti teorie adaptace a apropriace – autorka přitom učí kurs Literatura a film). Nedozvíme se ani, zda se

Levyová nějak na filmu či na jeho scénáři podílela (přitom je jednou ze čtyř scénáristek) a zda někdy výsledný produkt komentovala, stejně tak není vůbec zmíněn kameraman Tony Miller.

3) Kniha může být užitečná především pro doktorandy a začínající učitele literatury, kteří se rozhodnou, že budou učit některou z knih Levyové. Ti v ní najdou množství podnětů, na nimiž se mohou (a měli by) kriticky zamyslet, i přehled literatury k dalšímu studiu. Zároveň jim stačí, když si přečtou příslušnou kapitolu, případně ještě úvod.

4) Kniha je vysázena dostatečně velkým fontem, takže si případný čtenář nezkazí oči.

Přes uvedené nedostatky doporučuji, aby habilitantka dostala možnost pokračovat v habilitačním řízení, které je komplexní záležitostí a při němž se jistě vezmou v úvahu také jiné vědecké práce autorky i její dosavadní pedagogická a organizační činnost.

V Olomouci dne 9. května 2020

Prof. PhDr. Marcel Arbeit, Dr.